

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.51.287981>

УДК 342.5

О. В. Білоскурська, канд. юрид. наук, доцент
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Кафедра публічного права
вул. Університетська, 19, Чернівці, 58012, Україна
e-mail: o.bilskurska@chnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1005-2165>

ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

В статті здійснюється огляд юридичних позицій науковців у сфері конституційного права щодо бачення ними проблематики виконання рішень Конституційного Суду України. Аналізуються положення окремих рішень Конституційного Суду України щодо недопустимості відтворювання будь-якими органами державної влади чи органами місцевого самоврядування положень нормативно-правових актів, які визнані неконституційними. Звертається увага, що процедура виконання рішень Конституційного Суду України не забезпечена на рівні нормативно-правової бази, відсутня система процедур, що конкретизували б порядок виконання рішень органу конституційної юрисдикції. Наголошується, що покращення ситуації може вимагати системних змін у законодавстві та встановленні чіткої процедури виконання рішень Конституційного Суду України, а також з'ясування та накладання конкретної відповідальності на тих, хто порушує виконання таких рішень.

Ключові слова: Конституційний Суд України, рішення Конституційного Суду України, виконання рішень Конституційного Суду України, конституційна юстиція, конституційне провадження, конституційний обов'язок, окрема думка судді, конституційна скарга.

Постановка проблеми. Рішення Конституційного Суду України є одними з найбільш важливих актів органу конституційної юстиції з точки зору дотримання відповідності Конституції України та гарантування її верховенства. Відповідно належне виконання рішень Конституційного Суду України щодо визнання неконституційними нормативно-правових актів або норм сприяє в подальшому унеможливленню застосування правових норм, що суперечать положенням Основного Закону України.

Актуальність теми наукової статті зумовлена непоодинокими випадками ігнорування рішень Конституційного Суду України в умовах реальної практики правозастосування в Україні. Так, в чинному законодавстві України передбачені лише норми загального характеру і не надаються вичерпні та конкретні вказівки стосовно механізмів відповідальності за невиконання рішень Конституційного Суду України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Говорячи про ступінь наукової розробленості цієї теми серед науковців, які приділили значну увагу дослідженню питань проблематики виконання рішень Конституційного Суду України доцільно виокремити таких вчених як Ю. Барабаш, О. Батанов, Д. Белов, В. Бринцев, В. Городовенко, А. Єзеров, А. Крусян, А. Назарко, О. Кулявець, І. Ласько, М. Маркуш, В. Погорілко, В. Федоренко, Т. Цимбалістий та ін. Разом з тим, в практичній площині прослідковуються випадки, коли не виконуються рішення Конституційного Суду України. Як зазначає А. Назарко: «Однією з основних причин є відсутність процедури виконання рішень Конституційного Суду України, а також конкретної відповідальності за невиконання, оскільки чинний закон обмежується лише загальною нормою» [1, с. 33].

Мета статті полягає у розгляді та аналізі окремих проблемних питань виконання рішень Конституційного Суду України та внесенні пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Проблематика виконання рішень Конституційного Суду України характеризується дуальною природою, а саме, вона має не лише теоретичну, а й практичну складову. Дискусійним залишається питання щодо правової природи актів Конституційного Суду України і попри обов'язковість виконання рішень і висновків Конституційного Суду України існує непоодинокі проблема щодо відповідної процедури виконання таких актів.

Згідно ч. 2 ст. 147 Конституції України, «діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків». Ст. 151² Конституції України передбачає, що «рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені» [2].

Як зауважує М. Маркуш, «Виконання рішень Конституційного Суду України має імперативний характер – є обов'язковою вимогою Основного Закону України, яка виступає гарантією додержанням норм Конституції та законів України. Обов'язковість виконання актів Конституційного Суду України є елементом дієвості ухвалених ним рішень. Таким чином, виконання рішень Конституційного Суду України – це конституційний обов'язок держави, зокрема, її глави, органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб та всіх громадян України» [3, с. 77]. На нашу думку, «даний обов'язок можна трактувати, як встановлену необхідність поведінки держави (в особі її органів та посадових осіб) в інтересах суспільства, в межах і порядку, передбачених Конституцією України і іншими законами України, що спрямована на створення умов для правомірної реалізації прав і свобод людини та недопущення на них посягань як з боку представників органів державної влади, місцевого самоврядування так і окремих осіб» [4, с. 172].

Питання виконання рішень і висновків Конституційного Суду України ставало предметом розгляду і самого органу конституційної юрисдикції. Так, у своєму Рішенні від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, Конституційний Суд України зауважує, що «...незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за

цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність» [5].

Конституційний Суд України звертає увагу на те, що незалежно від того, визначено в рішенні, висновку Конституційного Суду України порядок його виконання чи ні, відповідні державні органи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень й у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Проте додаткове визначення у рішеннях, висновках Конституційного Суду України порядку їх виконання не скасовує і не підміняє загальної обов'язковості їх виконання.

У Рішенні від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010, Конституційний Суд України закріплює про недопустимість відтворювання будь-якими органами державної влади чи органами місцевого самоврядування положень нормативно-правових актів, які визнані неконституційними [6]. Крім цього, Конституційний Суд України неодноразово наголошував про неприпустимість прийняття нормативно-правових актів, які визнані неконституційними, в аналогічній редакції, оскільки це буде давати підстави, як зазначається в Рішенні Конституційного Суду України від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 «...стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [7].

У Рішенні від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, орган конституційної юрисдикції вирішив, що «...положення статті 151² Конституції України слід розуміти так, що рішення Конституційного Суду України безвідносно до їх юридичної форми, ухвалені з питань його виключних конституційних повноважень, не можуть бути оскаржені» [8]. Проте ні Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 року № 2136-VIII, ні підзаконні нормативно-правові акти не встановлюють саму процедуру виконання рішень Конституційного Суду України.

Окрім того, О. Кулявець звертає увагу на те, що «будь-яке судове рішення, у тому числі у справах за конституційними скаргами, яке набрало законної сили, підлягає безумовному виконанню особою, на яку покладено такий обов'язок. З цього слідує, що суб'єкт, якому треба виконати судове рішення, повинен вчинити достатні дії для організації процесу виконання рішення, незалежно від будь-яких умов» [9, с. 57]. На нашу думку, «аналізуючи законодавство України та практику діяльності Конституційного Суду України, можна стверджувати про ефективність конституційної скарги як процесуального засобу захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Без впровадження реально дієвого інституту конституційної скарги неможливо системно забезпечити верховенство Конституції України та гарантувати становлення конституціоналізму. Конституційна скарга виступає гарантією прав та свобод людини і громадянина, гарантією розвитку демократії на конституційних засадах, компонентом верховенства права у вигляді забезпечення втілення у законодавстві принципів права. Крім того, конституційну скаргу варто розглядати не просто як ще один механізм судового захисту, а як засіб впливу на якість чинного законодавства» [10, с. 101]. «Ефективність виконання рішень Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами повинна розглядатися в двох аспектах. По-

перше, це захист індивідуальних прав та свобод особи, що подала конституційну скаргу. По-друге, виконання рішень Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами має безпосередній вплив на вітчизняне законодавство в цілому [9, с. 57-58].

Доцільно звернути увагу на міркування М. Сподарик під час наукового семінару, що відбувався на юридичному факультеті Львівського національного університету імені І. Франка з приводу того, що «Останнім часом практично кожне рішення чи висновок Конституційного Суду України приймаються в супроводі декількох окремих думок, що можна вважати сигналом, який свідчить про існування проблем не лише в конституційному правосудді, а й у законодавчих та державотворчих процесах в цілому...Окрема думка неабияк впливає на якість колегіальних рішень Суду, адже сам факт їх існування змушує більшість ретельно виписувати аргументацію, враховуючи усі аспекти правової проблеми. Також, будучи інструментом налагодження діалогу з професійною спільнотою, органами державної влади та й суспільством загалом, окрема думка заохочує до юридичної дискусії, вказуючи на можливі помилки і недоліки рішення, попереджуючи про потенційні проблеми у майбутньому, які можуть виникнути як наслідок прийняття такого рішення» [11], тобто вбачається про можливість існування проблем в подальшому при виконанні такого рішення Конституційного Суду України.

«В контексті виконання рішень та висновків Конституційного Суду України важливим є не лише питання щодо процедури виконання, а й контролю за виконанням цих актів», - слушно зауважують в науковій літературі. «Органом, який міг би здійснювати такий контроль, може стати сам Конституційний Суд України, оскільки ним приймаються рішення та лише Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та інших актів, визначених Конституцією України» [12, с. 46]. Разом з тим, можна звернути увагу на практику інших країн світу, яка свідчить про доцільність впровадження окремого органу державної влади чи відповідальної посадової особи або наділення вже існуючого органу повноваженнями, які пов'язані із здійсненням контролю за виконання рішень органу конституційної юрисдикції.

Крім цього, вчені-конституціоналісти також звертають увагу на необхідності впровадження відповідальності за невиконання, неналежне виконання або ухилення від виконання рішень Конституційного Суду України та з метою побудови ефективного механізму контролю щодо ефективності виконання рішень та дотримання висновків Конституційного Суду України, вбачають за «доцільне включити до Закону України «Про Конституційний Суд України» виконання рішень (висновків) Конституційного Суду як окрему стадію правового (конституційного) судочинства, детально та повно регламентуючи механізм їх виконання» [13, с. 73].

Окремі вітчизняні вчені акцентують увагу на тому, що «наразі ключовою проблемою виконання рішень Конституційного Суду України є те, що посадові особи просто ігнорують їх та не вчиняють жодних дій для зміни законодавства або підзаконних нормативно-правових актів» [3, с. 81]; «виконання рішень Конституційного Суду України є завершальним етапом процедури

конституційного контролю. Але питання виконання рішень і висновків КСУ безпосередньо належить та перебуває в межах компетенції тих державних органів, органів місцевого самоврядування і посадових осіб, які є суб'єктами виконання таких рішень чи висновків» [14, с. 55].

Також в науковій юридичній літературі звертають увагу на те, що проблеми виконання рішень Конституційного Суду України пов'язані і з відсутністю закріплених на законодавчому рівні строків виконання таких рішень [15, с. 75].

Кулявець О. С. приходять до висновку, що з метою вдосконалення механізму виконання рішень Конституційного Суду України та підвищення ефективності їх виконання доцільно «доповнити главу 14 Закону України «Про Конституційний Суд України» відповідними нормами щодо обов'язкового зазначення в резолютивній частині рішення Конституційного Суду України порядку реалізації рішення, строків виконання та порядку обов'язкового звітування, зокрема, частину 1 статті 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» викласти в наступній редакції: «З метою забезпечення реального виконання рішення, додержання висновку, Конституційний Суд України має обов'язково визначити у своєму акті порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язок щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку»; частину 2 статті 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» викласти в такій редакції: «Про результати виконання рішення, додержання висновку відповідальні за це органи, у строк, визначений у рішенні, висновку, зобов'язані письмово повідомити Конституційний Суд України», що, в свою чергу, забезпечить відновлення порушених прав осіб» [9, с. 60].

Висновки і пропозиції. Отже, узагальнюючи вищевикладене зазначимо, що хоча рішення Конституційного Суду України і є обов'язковими до виконання, як бачимо в законодавстві не передбачена процедура виконання таких рішень як і відповідальність за невиконання чи неналежне виконання рішень Конституційного Суду України, що створює ризик ігнорування або затягування виконання таких рішень.

Невиконання рішень Конституційного Суду України негативно впливає на довіру громадськості до судової влади в цілому, а також до органів державної влади та осіб, які не дотримуються своїх безпосередніх обов'язків щодо виконання рішень Конституційного Суду України. Такого роду прояв порушує принцип верховенства права та може спричинити суспільну невдоволеність та сприяти дестабілізації на рівні держави.

Окрім того, аналізуючи досвід в сфері конституційної юрисдикції інших країн світу можливо доцільним є створення незалежного органу влади чи запровадження відповідної посадової особи, що здійснювали б контроль за виконанням рішень Конституційного Суду України, а також запровадження на законодавчому рівні строків виконання таких рішень.

Список використаної літератури

1. Назарко А. Виконання рішень Конституційного Суду України щодо визнання неконституційним нормативного акта: проблеми теорії та практики. Публічне право. № 3 (43). 2021. С. 33-40.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня

- 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.09.2023).
3. Маркуш М. Шляхи підвищення ефективності виконання рішень Конституційного Суду України: теоретичні та практичні аспекти. Вісник Конституційного Суду України. 2009. № 5. С. 76-88.
 4. Білоскурська О. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головний обов’язок держави. *Право України*. 2011. № 7. С. 169-174.
 5. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 р. № 15-рп/2000 у справі № 1-31/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text> (дата звернення: 10.09.2023).
 6. Рішення Конституційного Суду України від 10.06.2010 р. № 16-рп/2010 у справі № 1-36/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-10#Text> (дата звернення: 10.09.2023).
 7. Рішення Конституційного Суду України від 08.06.2016 р. № 4-рп/2016 у справі № 1-8/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text> (дата звернення: 10.09.2023).
 8. Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 р. № 11-р/2019 у справі № 1-182/2019(4165/19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text> (дата звернення: 10.09.2023).
 9. Кулявець О. С. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України у справах за конституційними скаргами. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 31*. 2021. С. 54-61.
 10. Подорожна Т. С., Білоскурська О. В. Конституційна скарга як форма судового захисту прав людини в Україні. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. Київ, 2019. № 1 (41). С. 97-101.
 11. Сподарик М. Окрема думка судді органу конституційної юрисдикції: до питання про її роль та значення. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/Dopovid_Spodaryk.pdf.
 12. Писарева Е. А., Моніч Б. С. Деякі проблемні питання виконання рішень Конституційного Суду України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 46. С. 19-24.
 13. Белов Д. М., Мишанич К. С. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2015. Вип. 30. Т. 1. С. 70-75.
 14. Чубар Л. Обов’язок державних органів виконувати рішення конституційних судів. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 5. С. 55-59.
 15. Бігун Т. Ю., Полтавець Ф. С. Проблемні питання виконання рішень Конституційного Суду України. Юридичний науковий електронний журнал. № 11. 2021. С. 73-75. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/15.pdf.

References

1. Nazarko A. (2021). Vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy shchodo vyznannia nekonstytutsiinym normatyvnoho akta: problemy teorii ta praktyky. *Publichne pravo*. № 3 (43). S. 33-40 [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.09.2023) [in Ukrainian].
3. Markush M. (2009). Shliakhy pidvyschennia efektyvnosti vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy: teoretychni ta praktychni aspekty. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. № 5. S. 76-88 [in Ukrainian].
4. Biloskurska O. (2011). Utverdzhennia i zabezpechennia prav i svobod liudyny – holovnyi oboviazok derzhavy. *Pravo Ukrainy*. № 7. S. 169-174 [in Ukrainian].
5. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 14.12.2000 № 15-rp/2000 u spravi № 1-31/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text> (data zvernennia: 10.09.2023) [in Ukrainian].
6. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 10.06.2010 № 16-rp/2010 u spravi

- № 1-36/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-10#Text> (data zvernennia: 10.09.2023) [in Ukrainian].
7. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 08.06.2016 № 4-rp/2016 u spravi № 1-8/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text> (data zvernennia: 10.09.2023) [in Ukrainian].
 8. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 02.12.2019 № 11-r/2019 u spravi № 1-182/2019(4165/19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text> (data zvernennia: 10.09.2023) [in Ukrainian].
 9. Kuliavets O. S. (2021). Problemy vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravakh za konstytutsiinomy skarhamy. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*. Serii ekonomichna. Serii yurydychna. Vypusk 31. S. 54-61 [in Ukrainian].
 10. Podorozhna T. S., Biloskurska O. V. (2019). Konstytutsiina skarha yak forma sudovoho zakhystu prav liudyny v Ukraini. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo : zb. nauk. prats. Kyiv. № 1 (41). S. 97-101 [in Ukrainian].
 11. Spodaryk M. (2020). Okrema dumka suddi orhanu konstytutsiinoi yurysdyksii: do pytannia pro yii rol ta znachennia. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/Dopovid_Spodaryk.pdf [in Ukrainian].
 12. Pysarieva E. A., Monich B. S. (2020). Deiaki problemni pytannia vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Yurysprudentsiia. № 46. S. 19-24 [in Ukrainian].
 13. Bielov D. M., Myshanych K. S. (2015). Problemy vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii PRAVO. Vyp. 30. T. 1. S. 70-75 [in Ukrainian].
 14. Chubar L. (2001). Oboviazok derzhavnykh orhaniv vykonuvaty rishennia konstytutsiinykh sudiv. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. № 5. S. 55-59 [in Ukrainian].
 15. Bihun T. Iu., Poltavets F. S. (2021). Problemni pytannia vykonannia rishen Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 11. S. 73-75. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/15.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.09.2023 р.

O. V. Biloskurska, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
the Department of Public Law
University Street, 19, Chernivtsi, 58012, Ukraine
e-mail: o.biloskurska@chnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1005-2165>

ISSUES OF ENFORCEMENT OF DECISIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

Summary

The article examines the legal positions of scholars in the field of constitutional law regarding their vision of the issues of implementing decisions of the Constitutional Court of Ukraine. It is noted that the decision of the Constitutional of the Court of Ukraine are among the most important acts from the point of view of compliance with the Constitution of Ukraine. The study analyzed the decision of the Constitutional Court, in which the body of constitutional jurisdiction clarifies the obligation to implement its decision. The state of execution of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine requires better, as rare cases are being followed up disregard prescriptions of relevant decisions that in the future may lead to the spread of legal nihilism and depreciation of the Basic Law.

The provisions of individual decisions of the Constitutional Court of Ukraine regarding the inadmissibility of reproduction by any state power or local self-government bodies of the

